

FAQ Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Versie 31/08/2021

Omschrijving

In deze FAQ vind je de meest voorkomende vragen over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Vind je geen antwoord op jouw vraag? Neem dan zeker contact op met info@ethischsporten.be en dan helpen we je graag verder.

Overzicht veel gestelde vragen

- 1) Wat is seksueel grensoverschrijdend gedrag?
- 2) Wat is seksueel misbruik?
- 3) Hoe vaak komt seksueel grensoverschrijdend gedrag voor in de sport?
- 4) Waarom is een sportspecifiek vlaggensysteem nodig?
- 5) Wat is grooming?
- 6) Moeten alle aanrakingen uit de sport verbannen worden?
- 7) Hoe vermijd je geruchten, roddels, onterechte beschuldigingen...?
- 8) Is er onder de huidige generatie jongeren meer preutsheid dan vroeger?

FAQ: antwoorden

WAT IS SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG?

Seksueel grensoverschrijdend gedrag: elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering, in verbale, non-verbale of fysieke zin, waarbij niet wordt voldaan aan één of meerdere van de zes criteria (wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, passend bij de context, passend bij de ontwikkeling of het functioneren en geen negatieve impact).

WAT IS SEKSUEEL MISBRUIK?

Seksueel misbruik is elke vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag, in verbale, non-verbale of fysieke zin, opzettelijk of onopzettelijk, waar geen wederzijdse toestemming voor bestaat, en/of die op een of andere manier is afgedwongen, en/of waar het slachtoffer veel jonger is of in een afhankelijke relatie staat.

HOE VAAK KOMT SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG VOOR IN DE SPORT?

In 2014 werd er in het kader van de overheidsopdracht 'Ethisch Verantwoord Sporten' door de Universiteit Antwerpen een grootschalig onderzoek uitgevoerd bij 2044 Vlaamse volwassenen tussen 18 en 50 jaar. Uit de resultaten bleek dat 17% van hen minstens één ervaring rapporteerde van seksueel grensoverschrijdend gedrag in een sportomgeving voor de leeftijd van 18 jaar. De meest gerapporteerde ervaringen door sporters zijn: nagefloten of nageroepen worden, onderwerp zijn van seksistische grappen of seksueel getinte opmerkingen en ongewenste aanrakingen of betastingen. Wanneer we kijken naar de ernst van de meegemaakte ervaringen zien we dat 2% van de respondenten enkel mild, 8% matig en 7% slachtoffer werd

van ernstig seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het risico dat ook jouw sportorganisatie vroeg of laat wordt geconfronteerd met signalen of vermoedens van ongepast gedrag is dus reëel.

WAAROM IS EEN SPORTSPECIFIEK VLAGGENSYSTEEM NODIG?

De sport kent enkele typische kenmerken die aanleiding kunnen geven tot het ontstaan en voortduren van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag.

1) Lichamelijke van de sport

In sport is er veel fysiek contact: instructiegerelateerde aanrakingen en onschuldige aanrakingen zoals high-five, schouderklopje,... Er is niets verkeerd aan dit contact zolang iedereen zich hier goed bij voelt, en dat iedereen zich hier bewust van is.

Een aanraking kan onschuldig bedoeld zijn, maar dit kan anders overkomen bij de ontvanger. In de sport is er een vergaande normalisering van lichamelijk contact, zowel tussen de sporters onderling als tussen sporters en hun coaches.

Fysiek contact is enerzijds belangrijk, maar anderzijds creëert het een mogelijkheid tot grensoverschrijdend gedrag. Fysiek contact kan ongewenst gedrag faciliteren. Een sporter moet zelf kunnen beslissen waar en wanneer hij/zij aangeraakt wordt. Die grens aangeven kan erg moeilijk zijn, zeker ten aanzien van een coach of andere autoriteitsfiguren.

2) De bijzondere relatie tussen coach en sporter

De coach heeft een unieke positie t.a.v. de sporter, waardoor zijn of haar macht erg groot is. Ze brengen ook veel tijd met elkaar door. Bovendien hebben coaches veel invloed op de sporter, omdat ze directe toegang hebben tot hun leven. De professionele relatie groeit vaak uit tot een persoonlijke relatie.

Daarnaast blijft de coach in een machtige positie staan (hiërarchische positie, persoonlijke macht, beloningskracht, ...). Machtverschil kan tot een disbalans in de relatie leiden, en dat brengt een risico op grensoverschrijdend gedrag met zich mee.

3) Waarden en normen in de sport

Kinderen sporten vaak al vanaf een jonge leeftijd, waardoor ze nog bepaalde ondersteuning nodig hebben zoals bv. Omkleden, toiletbezoek, ... Echter, wanneer iemand andere bedoelingen heeft, kan dit een praktische gelegenheid zijn om grensoverschrijdend gedrag te plegen. Bijvoorbeeld verplaatsingen met de auto: een autorit creëert ook een praktische gelegenheid om grensoverschrijdend gedrag te plegen. Daarnaast zijn er ook andere praktische opportuniteiten zoals sportkampen, tijd doorbrengen in de kleedkamers, ...

Belang van presteren is vaak ook een risicofactor voor het ontstaan en in stand houden van grensoverschrijdend gedrag in de sport. We leren in de sport om onszelf uit te dagen, vol te houden en grenzen te verleggen. Veel jonge sporters zijn erg gemotiveerd en ambitieus en zijn tot veel bereid om te excelleren. Door de liefde en motivatie voor sport, zwijgt men vaak over het ongewenst gedrag, het kan echter leiden tot verlies van je coach of je sport.

Het hechte netwerk in de sport maakt het bovendien ook moeilijk om een melding te maken van grensoverschrijdend gedrag. Sport is een kleine wereld.

4) Cultuur en druk in de competitiesport

Er heerst vaak een mannelijke cultuur in de sport, waardoor er sneller gewelddadig gedrag gesteld wordt op bijvoorbeeld het veld. Dit leidt ook tot geweld bij sporters onderling.

Alcoholgebruik is ook vaak ingebed in de sportwereld. Drinken is namelijk bevorderend voor 'sociaal zijn', maar het kan ook zorgen dat iemand sneller grensoverschrijdend gedrag zal stellen.

Prestatiedruk is niet alleen aanwezig in de topsport, maar ook in de competitiesport. De ambitie van de sporter kan ervoor zorgen dat sporters grensoverschrijdend gedrag gaan tolereren omdat ze hun doel willen behalen.

5) Kwetsbare groepen

Bepaalde groepen zijn meer kwetsbaar om slachtoffer te worden:

- LHBTI-sporters: dit zijn lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender sporters en sporters met een interseksconditie. Deze groep sporters ervaren vaak seksueel intimiderende opmerkingen of gedragingen die niet alleen als machtsmiddel wordt gebruikt, maar ook als discriminatiemiddel.
- G-sporters: sporters met een fysieke of verstandelijke beperking. Ze hebben vaak nood aan meer toezicht en hulp, maar deze gelegenheden kunnen ook leiden tot opportuniteiten om grensoverschrijdend gedrag te plegen.
- Sporters van vreemde origine (allochtone jongeren): door stigma en discriminatie zijn ze kwetsbaarder voor elke vorm van geweld en misbruik.

Toch zijn het lang niet alleen (mannelijke) coaches die onaanvaardbaar seksueel gedrag stellen ten aanzien van jonge atleten. Uit onderzoek blijkt dat het vaak leeftijdsgenoten zelf zijn die het grensoverschrijdend gedrag stellen. Wees er dus attent op dat er grensoverschrijdend of experimenteel gedrag vooral tussen jongeren onderling plaatsvindt. In dit geval is er eerder sprake van sociale machtsverschillen en groepsdruk.

WAT IS GROOMING?

Grooming is het proces waarin de pleger zijn slachtoffer isoleert en bewust voorbereidt op het misbruik. De pleger probeert langzaam het vertrouwen te winnen van zijn slachtoffer en systematisch de grenzen tussen pleger en slachtoffer te laten vervagen. Dat proces kan weken, maanden en zelfs jaren duren. De pleger probeert stapsgewijs dichterbij te komen om geheimhouding mogelijk te maken. Het groomingproces is verraderlijk omdat het hierdoor zal lijken dat de sporter 'vrijwillig meewerkt' aan het misbruik.

Kinderen zijn als afhankelijke individuen in een opvoedingscontext uiterst kwetsbaar voor deze benadering, maar ook jongeren en jonge volwassenen in een sterke afhankelijkheidsrelatie, zoals tussen een sporter en een coach, kunnen het slachtoffer worden van zo'n proces. De sporter heeft vaak een groot vertrouwen in de coach of een andere begeleider die hij al als een autoriteit aanschouwt. De pleger kiest vaak bewust zijn slachtoffers, werpt zich op als een vader- of moederfiguur en geeft aandacht aan privéaangelegenheden van de sporter. Celia Brackenridge, een gerenommeerd Brits onderzoeker, onderscheidt volgende fases in het groomingproces:

Uitkiezen van het slachtoffer: kwetsbare sporters observeren, mogelijkheden creëren om de betrouwbaarheid uit te testen, aandacht geven en vriendschap sluiten.

Opbouwen van een vriendschapsrelatie en vertrouwensband: het slachtoffer speciaal doen voelen door bv. cadeautjes of beloningen te geven, tijd samen door brengen, te luisteren, een ruilsysteem in te voeren (“Jij moet nu even dit voor mij doen, want ik heb dat allemaal al voor jou gedaan”).

Slachtoffer isoleren en controle en loyaliteit invoeren: het slachtoffer toegang tot anderen weigeren, contact met ouders en vrienden buiten de sport aan banden leggen, inconsistent gedrag (de ene keer een beloning geven, de andere keer geen aandacht geven om zo het verlangen naar aandacht bij het slachtoffer aan te wakkeren), de toewijding van het slachtoffer uittesten.

Initiëren van het misbruik en in stand houden van het geheim: stapsgewijs seksuele grenzen verleggen, bij weerstand zeggen “Vorige keer vond je het oké”, medewerking vragen door schuldgevoel aan te praten “Dit heb ik van je tegoed” of “Kijk nu wat je gedaan hebt”, bescherming bieden met uitspraken als “Dit is ons geheim”, het slachtoffer in diskrediet brengen met “Niemand zal je geloven” of bedreigen “Als je ’t verder vertelt, is je sportieve carrière voorbij”...

Grooming is vaak succesvol in de sport omdat de sporter een groot vertrouwen heeft in zijn of haar coach of autoriteitsfiguur. De coach biedt de sporter de mogelijkheid of het vooruitzicht om prestaties te leveren. Naast concrete beloningen, geeft de coach de sporter vaak ook ontastbare voordelen zoals het gevoel om speciaal te zijn, vertrouwen, de lokroep van succes, veiligheid en superioriteit. De coach draagt zorg voor de sporter en beschermt hem of haar, waardoor die zich steeds afhankelijker zal opstellen. Hij lokt de sporter stap voor stap in de val en verkrijgt toestemming door bedreiging. Bedreigingen zoals “Ik zet je uit het team” zullen ervoor zorgen dat de sporter stilzwijgend toestemt. De gevoelsband tussen coach en sporter kan er ook toe leiden dat de sporter tijdens de grooming verliefd wordt op de coach. De vaak sterke emotionele band tussen coach en sporter kan de drempel tot melding of aangifte onoverkomelijk hoog maken voor de sporter.

MOETEN ALLE AANRAKINGEN UIT DE SPORT VERBANNEN WORDEN?

Het is zeker niet de bedoeling om aanrakingen te bannen uit de sport, zolang maar voldoende met volgende aandachtspunten rekening gehouden wordt. De integriteit van de jonge sporter staat steeds voorop.

Bij het sporten horen heel wat aanrakingen: ondersteuning tijdens het uitvoeren van risicovolle bewegingen, lichamelijke aanwijzingen tijdens het uitvoeren van een instructie of nieuwe techniek... Deze aanrakingen zorgen voor betere kennisoverdracht en maken sport veiliger. Dat creëert een cultuur van lichamelijke waarheid waarin de sporter niet altijd kan uitmaken wat aanvaardbaar gedrag is. Het is dus belangrijk dat je als sportbegeleider op voorhand (bijvoorbeeld bij de aanvang van het seizoen of lessenreeks) uitlegt waar en waarom je iemand gaat aanraken en nagaat of de sporter dat oké vindt. Zo leren jonge sporters inschatten welke aanrakingen ‘normaal’ zijn en ‘erbij horen’.

Daarnaast horen bij het goed begeleiden van kinderen en jongeren in de sport ook ondersteunende, helpende, troostende, verzorgende en andere aanrakingen. Onder die aanrakingen verstaan we schouderklopjes, high fives, groepsknuffels, een hand geven... Deze aanrakingen zijn een vorm van non-verbale communicatie en worden vaak als aangenaam ervaren. Ze geven steun of versterken het groepsgevoel. Ze kunnen echter ook verder gaan en als onaangenaam ervaren worden, bijvoorbeeld het betasten van de intieme zones of ongewenst zoenen. Het is belangrijk steeds de integriteit van kinderen en jongeren te bewaken en centraal te plaatsen. Volgende aandachtspunten kunnen hierbij helpen:

- Ga steeds na of de jonge sporter zich comfortabel voelt bij de aanraking: niet alle kinderen reageren hetzelfde of zullen een grens durven aangeven. Dring geen aanrakingen op of doe niets onverwachts;
- Als het initiatief van de jonge sporter zelf komt, is dit oké maar begrensd indien nodig. Ook de integriteit van de sportbegeleider moet bewaakt worden;
- Het aanraken van intieme delen hoort niet bij sociaal aanvaardbare aanrakingen, en het is goed om heel jonge sporters te leren dat ze daar zelf baas over zijn;
- Aanrakingen die pijn doen (slaan, een tik geven...), overstimulerend zijn (kriebelen...) of eerder intiem (zoenen, tegen elkaar liggen, door het haar wrijven...) zijn niet oké;
- Bij twijfel, maak vooraf afspraken over op welke manier bepaalde aanrakingen best gebeuren, betrek jonge sporters (en eventueel de ouders) bij deze afspraken. Leg deze afspraken vast. Maak hierbij geen onderscheid tussen mannelijke of vrouwelijke begeleiders, een goede sportbegeleider moet in staat zijn alle noodzakelijke aanrakingen correct uit te voeren.

HOE VERMIJD JE GERUCHTEN, RODDELS, ONTERECHE BESCHULDIGINGEN...?

Als sportbegeleider vervul je een voorbeeldfunctie in je sportorganisatie en draag je verantwoordelijkheid ten opzichte van jonge sporters. Het is dan ook belangrijk om te allen tijde de veiligheid en integriteit van de jonge sporters te garanderen. Als alle begeleiders zich houden aan de afgesproken gedragscode, is er geen probleem. Wel is er een probleem wanneer er vermoedens, geruchten of roddels zijn over het gedrag van een sportbegeleider t.a.v. een sporter.

Als er een open sfeer heerst, mensen elkaar kunnen aanspreken op gedrag en geruchten, situaties van één-op-één contact met jonge sporters beperkt worden en er duidelijke afspraken zijn, verkleint dat het risico dat anderen je (valselyk) kunnen beschuldigen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en laat je controle en toezicht toe. Ook al heb je alleen maar goede bedoelingen, toch is het belangrijk om zulke aanklachten te allen tijde te voorkomen.

“Eens beschuldigd, altijd verdacht” – het is vaak een pijnlijke realiteit. Geruchten of roddels over seksueel grensoverschrijdend gedrag door een sportbegeleider leiden vaak ook tot morele paniek binnen de sportorganisatie. Het is de taak van het bestuur om de situatie, al dan niet in samenwerking met de aanspreekpersoon integriteit (API), discreet en integer op te vangen, aan te pakken en erover te communiceren met alle betrokkenen (zie het handelingsprotocol in de toolkit ‘Grensoverschrijdend gedrag voor sportclubs’).

IS ER ONDER DE HUIDIGE GENERATIE JONGEREN MEER PREUTSHEID DAN VROEGER?

De laatste jaren wordt er opnieuw een maatschappelijke tendens van preutsheid opgemerkt bij jongeren. Ook in de kleedkamers of tijdens het douchen blijkt dat. Sommige jonge sporters houden bijvoorbeeld liever hun badkleding of ondergoed aan en willen privacy tijdens het omkleden.

Hoewel dit wetenschappelijk nog niet onderzocht is, zijn er verklaringen denkbaar:

Oorzaken van preutsheid die al altijd gespeeld hebben

- Naaktheid wordt vaak geassocieerd met seksualiteit waardoor kinderen geleerd hebben dat het beter is om het eigen lichaam af te schermen voor de blikken van anderen. Seks en naaktheid hebben ook vaak een negatieve connotatie en in de meeste Vlaamse gezinnen blijkt seksuele ontwikkeling nog al te vaak een weinig besproken thema. Het is dan ook te verwachten dat deze attitude terug te vinden is bij jongeren.
- Lichamelijke veranderingen, zoals die er zijn in de puberteit, maken jongeren onzeker waardoor ze liever niet opvallen of anders zijn dan hun leeftijdsgenoten. Samen douchen, terwijl je net heel onzeker bent over je lichaam, kan daarom best spannend zijn voor jonge adolescenten. Het schoonheidsideaal, die de perfecte lichaamsbouw benadrukt, speelt hier zeker ook een rol.

Oorzaken van de tendens naar toename in preutsheid

- In onze maatschappij spelen meer uiteenlopende culturele invloeden dan vroeger, waardoor ook in de sport andere en soms preutsere omgangsvormen ingang vinden.
- Het is mogelijk dat ouders door de affaire Dutroux en andere schandalen van seksueel misbruik omzichtiger of angstiger omgaan met naaktheid en seksualiteit. Het is zeker zo dat naaktheid van volwassenen en kinderen hierdoor (gedeeltelijk) terug in de taboesfeer is geraakt. Wanneer ouders voorzichtiger omspringen met naaktheid, is het logisch dat kinderen dat ook doen.
- Nu bijna iedereen een smartphone met een camerafunctie en internet heeft, kan haast elk moment digitaal worden vastgelegd en verspreid. Daardoor zijn kinderen en jongeren mogelijk meer op hun hoede tijdens het omkleden en douchen.